

Оріщенко О. А., Довгошея Ю. С. Індивідуально-психологічні особливості емпатії майбутніх психологів. Проблеми сучасної психології особистості. Вип. ІХ: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (17-18 травня 2017 р., м. Одеса). – Одеса: ВМВ, 2018. – С. 237 – 241.

УДК 159.922

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Оріщенко О.А., Довгошея Ю.С.

Актуальність дослідження. Наша країна переживає один із важких і драматичних періодів власної історії, що викликає необхідність глибокого осмислення питань гуманізації всіх сфер суспільного життя. Саме тому в психологічній теорії та практиці надзвичайно актуальною стає потреба в різнобічному осмисленні проблеми емпатії.

К. Роджерс розглядав емпатію як одну з трьох необхідних та достатніх умов успішної психотерапії (на ряду з безумовним прийняттям клієнта і конгруентністю терапевта)[4]. Багаточисельні дослідження, виконані з метою емпірично перевірити даний постулат, підтверджують, що у різних психотерапевтичних напрямках емпатія психотерапевта вважається найбільш доведеною умовою ефективності психотерапії в цілому[7;8].

Теоретичний аналіз свідчить й про те, що здатність до емпатії розглядається як одна з найважливіших професійно значущих якостей особистості психолога (А. К. Бохард, С. Мітчелл, Е. С. Патерсон, Е. Уоткінс; М. А. Амінов, Л. П. Журавльова, С. М. Максимець, О. П. Саннікова); проблема розвитку емпатії ставиться як одна з основних в контексті організації навчання та супервізії професіоналів-практиків тощо (Р. Грінсон, Д. Іган, Х. Кохут, Х. Кехеле; Т. Д. Карягіна, Н. В. Самоукіна).

Мета дослідження – емпірично дослідити особливості емпатичної спрямованості майбутніх психологів з різним модальнісним типом емпатії.

Організація та методи дослідження: у роботі використовувалася система методів та методик, що включає: теоретичні (аналіз, узагальнення та систематизація теоретичних підходів та емпіричних результатів, що містяться у науковій літературі); емпіричні (спостереження, тестування, статистичні методи); психодіагностичні – до психодіагностичного блоку увійшли наступні методики: а) “Тест - опитувальник модальнісних показників емпатії” (О. П. Саннікова)[1]; б) “Методика діагностики емпатичної спрямованості особистості” (О. П. Саннікова, О. А. Оріщенко) [2; 6].

Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою кількісного (кореляційного; SPSS 13.) та якісного (методи “асів”, “профільів”) аналізів. У межах якісного аналізу було використано t- критерій Ст’юдента.

Емпіричне дослідження проводилось на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». В дослідженні брали участь слухачі факультету післядипломної освіти та роботи з іноземними громадянами зі спеціальності

«Психологія» віком від 26 до 48 років у кількості 50 осіб.

Результати дослідження та їх інтерпретація. Емпатія та її структура розглядаються нами у контексті континуального підходу, який запропонувала О. П. Саннкова[5].

Згідно цього підходу під емпатію розуміється відносно стійка властивість особистості, що виявляється: а) у здібності емоційно реагувати на переживання іншої людини (іншого об'єкту емпатії), у розумінні його емоційних станів, у передбаченні афективних реакцій, в активному намаганні допомогти; б) у спрямованості на певний об'єкт емпатичних переживань[3].

Емпатична спрямованість (один з аспектів змістовного рівня емпатії) – розглядається як прояв емпатичних переваг, „вибір” суб'єктом тих об'єктів, тих сфер життєдіяльності, по відношенню до яких, у першу чергу, виникають емпатичні переживання суб'єкта, і де найбільш яскраво виявляється його індивідуальна своєрідність емпатії[3].

В роботі вивчаються тільки якісні (модальнісні) та деякі змістовні (емпатична спрямованість) особливості емпатії (тобто ті її показники, які характеризують психологічну сутність емпатії, з одного боку, та емпатичну спрямованість особистості, з іншого). В структурі емпатії на якісному рівні виділяються: емоційна, когнітивна, предиктивна та дієва емпатія[5].

Змістовний рівень представлено такими показниками емпатичної спрямованості, як: емпатія до рідних, близьких, друзів; емпатія до колег, клієнтів, учнів; емпатія до незнайомих та малознайомих людей; емпатія суб'єкту до самого себе, аутоемпатія; емпатія до героїв художніх творів; емпатія до представників тваринного світу; емпатія до рослинного світу; емпатія до природи та навколишнього світу в цілому; емпатія до подій минулого у житті суб'єкта та оточуючих його людей; емпатія до майбутніх подій[3].

Кореляційний аналіз виявив наявність статистично значущих кореляційних зв'язків між показниками емпатії та емпатичної спрямованості, що дало нам можливість приступити до якісного аналізу отриманих даних.

За допомогою методу «асів» були виділені модальнісні типи емпатії, що відрізняються поєднанням її показників, тобто домінуванням: 1) однієї з модальностей, зокрема емоційно - емпатичний тип, когнітивно - емпатичний тип, предиктивно - емпатичний тип та дійово - емпатичний тип; 2) одночасно декількох показників. В даній вибірці виявлено два таких, найбільш яскравих типи: з максимально високими та мінімально низькими значеннями інтегрального показника емпатії.

Використання методу «профілів» дозволило дослідити особливості емпатичної спрямованості майбутніх психологів з різним модальнісним типом емпатії. Специфіка емпатичної спрямованості майбутніх психологів - представників різних модальнісних типів емпатії, що були виявлені на основі аналізу профілів, представлена у таблиці 1.

Таблиця 1.

Специфіка емпатичної спрямованості майбутніх психологів, що відрізняються модальнісним типом емпатії

Ранг	Модальнісні типи емпатії					
	ЗПЕ-max	ЗПЕ-min	ЕЕ	КЕ	ПЕ	ДЕ
1	ЕФл+	ЕР-	ЕНс+	ЕАрт+	Ефа+	ЕНс-
2	ЕП+	ЕФл-	ЕФа+	ЕНс+	ЕПп-	ЕФа-
3	ЕНс+	ЕП-	ЕР+	ЕР+	ЕП-	ЕП-
4	ЕАут-	ЕРет-	ЕРет-	ЕПп-	ЕР-	ЕР-
5	ЕАрт+	ЕПп-	Ем-	ЕП-	ЕМ-	ЕАрт-

Примітка: 1) у таблиці значення показників емпатичної спрямованості ранжовані відносно середньої лінії ряду від великих відхилень у бік різних полюсів до менших; 2) знаки (+) та (-) характеризують розповсюдження показника у просторі відповідного полюсу (позитивного або від'ємного) та не мають в собі оцінного забарвлення; 3) умовні скорочення шкал: а) модальнісні показники емпатії: ЕЕ – емоційна емпатія; КЕ – когнітивна емпатія; ПЕ – предиктивна емпатія; ДЕ – дієва емпатія; ЗПЕ – загальний показник емпатії; б) показники емпатичної спрямованості: ЕР -регулятивна емпатія; ЕП- спектр широкого кола спілкування (професійне спілкування); Еаут- аутоемпатія - емпатія суб'єкта по відношенню до самого себе; ЕАрт- емпатія до героїв художніх творів; Ефа- емпатія до представників тваринного світу; ЕФл- емпатія до рослинного світу; Еко- емпатія до природи, до навколишнього світу в цілому; ЕРет - емпатія до минулих подій у житті суб'єкта або в житті оточуючих його людей; ЕМ- емпатія до подій можливого майбутнього; ЗПЕС- загальний показник емпатичної спрямованості.

Доведено, що майбутні психологи, що належать до різних модальнісних типів емпатії, відрізняються за емпатичною спрямованістю, тобто мають різні емпатичні уподобання.

Емпірично встановлено, що:

- *майбутні психологи з високим рівнем емпатії* схильні до емпатичних переживань у професійному середовищі, у близькому оточенні та в світі рослин;

- *група досліджуваних з низьким рівнем емпатії* характеризуються вмінням жити в межах сьогодення;

- *майбутні фахівці, що належать до емоційно-емпатичного типу* спрямовують емпатичні переживання на близьких та друзів, на тварин і навколишній світ;

- *представники групи досліджуваних когнітивно-емпатичного типу* виявляють емпатію до героїв художніх творів, до навколишнього світу, до родичів та друзів.

- *майбутні психологи предиктивно-емпатичного типу* схильні

виявляти емпатію по відношенню до тварин;

- *майбутні фахівці дійсно-емпатичного типу*, не мають співчуття по відношенню до жодної сфери життєдіяльності, що досліджувалася нами.

Висновки:

1. Кореляційний аналіз виявив наявність значущих зв'язків між якісними (модальнісними) та змістовними (емпатична спрямованість) показниками емпатії.

2. Використання методу «асів» дозволило згрупувати досліджуваних за рівнем та типом емпатії.

3. Використання методу «профілів» дозволило дослідити специфіку емпатичної спрямованості майбутніх психологів, що відрізняються за типом та рівнем емпатії.

4. Емпірично доведено, що майбутні фахівці, які належать до однакового модальнісного типу емпатії демонструють схожу емпатичну спрямованість і саме цим відрізняються від представників інших типів.

ЛІТЕРАТУРА

1. А.с. Психодиагностический модальностный тест-опросник эмпатии / О. П. Саннікова. – № 8837; заяв. 01.10.2003; реєстрац. 24.11.2003. – 25 с.

2. А.с. Тест-опитувальник емпатичної спрямованості / О. П. Саннікова, О. А. Орищенко. – № 8839; заяв. 01.10.2003; реєстрац. 24.11.2003. – 16 с.

3. Орищенко О. А. Дифференциально-психологический анализ эмпатии. - Дис. канд. псих. наук: 19.00.01. / О. А. Орищенко. - Одесса, 2004. - 222 с.

4. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия. / К. Роджерс. Пер. с англ.- М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1997.- 320 с. - Серия «Актуальная психология».

5. Ранникова О. П. Эмоциональность в структуре личности / О. П. Саннікова. - Одесса: Хорс, 1995. - 334 с.

6. Саннікова О. П. Диагностика содержательных особенностей эмпатии: апробация оригинального теста / О. П. Саннікова, О. А. Орищенко. - Одесса: СМІЛ, 2003. – С. 171 - 175.

7. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения. / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен. - СПб: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. - 864 с.

8. Шерток Л. Полвека после Фрейда / Л. Шерток, И. Стенгерс. // Психологический журнал. - 1990, Т. 11, № 3. - С. 141 - 145.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Орищенко О.А., Довгошея Ю.С.

В статті представлено результати емпіричного дослідження особливостей емпатії майбутніх психологів. Емпірично виділено модальнісні типи емпатії та досліджено специфіку емпатичної спрямованості майбутніх психологів – представників всіх виділених типів. Встановлено, що майбутні фахівці, які належать до однакового модальнісного типу емпатії демонструють схожу емпатичну спрямованість і саме цим відрізняються від представників інших типів.

Ключові слова: емпатія, модальнісні показники емпатії, емпатична спрямованість.

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭМПАТИИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Орищенко О.А., Довгошея Ю.С.

В статье представлен ы результаты эмпирического исследования особенностей эмпатии будущих психологов. Эмпирически выделены модальностные типы эмпатии и исследована специфика эмпатической направленности будущих психологов – представителей всех выделенных типов. Установлено, что будущие специалисты, которые принадлежат к одинаковому модальностному типу эмпатии, демонстрируют схожую эмпатическую направленность и именно этим отличаются от представителей других типов.

Ключевые слова: эмпатия, модальностные показатели эмпатии, эмпатическая направленность.

INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF EMPATHY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Orishchenko O.A., Dovgosheya Y.S.

The article presents the results of an empirical study of the features of empathy of future psychologists. The modal types of empathy are empirically distinguished and the specifics of empathic orientation of future psychologists - representatives of all selected types are investigated. It is established that future specialists who belong to the same modal type of empathy demonstrate a similar empathic orientation and this is how they differ from representatives of other types.

Keywords: empathy, modality indices of empathy, empathy orientation.